

ління підприємством : [навч. посіб.] / Л.В. Балабанова, І.С. Фоломкіна. – Донецьк : ДонНУЕТ, 2009. – 421 с.

3. Бельтюков Є.А., Некрасова Л.А. Конкурентна стратегія підприємства: сутність та формування на основі оцінки рівня конкурентоспроможності / Є.А. Бельтюков, Л.А. Некрасова // Економіка: реалії часу. – 2014. – № 2(12). – С. 6–13 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.economics.opu.ua/files/archive/2014/n2.html>.

4. Прищепя Н.П. Аналіз і класифікація конкурентних стратегій підприємств / Н.П. Прищепя, О.М. Гайдамака // Управління проектами та розвиток виробництва : зб. наук. пр. – Луганськ : СНУ ім. В.Далія, 2012. – № 4(44). – С. 88–94 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.pmdp.org.ua/images/Journal/44/12pnpkst.pdf>.

5. Петухова О.М. Аналіз та перспективи розвитку пивоварної галузі України / О.М. Петухова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4373>.

6. Просвирина А. Маркетингове дослідження ринку пива України в 2015 році / А. Просвирина [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://koloro.ua/blog/issledovaniya/marketingovoe-issledovanie-rynka-piva-v-ukraine-2015-g.html>.

7. Офіційний сайт ПАТ «Карлсберг Україна» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://carlsbergukraine.com>.

8. Офіційний сайт ПАТ «Оболонь» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.obolon.ua>.

9. Агєєва І.М., Мілева М.Д. Стратегія конкуренції як основа досягнення конкурентних переваг харчових підприємств / І.М. Агєєва, М.Д. Мілева [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Ekhp/2009_3/st6.pdf.

10. Звіт ПАТ «Карлсберг Україна» з КСВ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://carlsbergukraine.com/images/resources/csr/Carlsberg_CSR_2013.pdf.

11. РічнийзвітПАТ«Оболонь»за2014рік[Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.obolon.ua/files/site/Richnij_zvit_2014.pdf.

СПІВВІДНОШЕННЯ ЦІНОВИХ ТЕНДЕНЦІЙ НА СВІТОВОМУ ТА НАЦІОНАЛЬНОМУ АГРОПРОДОВОЛЬЧИХ РИНКАХ RELATION OF PRICE TENDENCIES AT THE WORLD AND NATIONAL AGRO-INDUSTRIAL MARKETS

У статті розглянуто цінові тенденції на світовому та національному агропродовольчих ринках. Установлено, що індекси світових цін ФАО, цін на продовольчі товари на внутрішньому ринку, а також цін реалізації продукції сільськогосподарськими підприємствами співпадають. Виявлено особливості тенденцій на ринках конкретних видів продукції. Визначено їх статистичні характеристики. Встановлено їх вплив на економічну поведінку сільськогосподарських підприємств.

Ключові слова: продовольство, ціни, світовий ринок, національний ринок, індекси цін.

В статье рассмотрены ценовые тенденции на мировом и национальном агропродовольственных рынках. Установлено, что индексы мировых цен ФАО, цен на продовольственные товары на внутреннем рынке, а также цен реализации продукции сельскохозяйственными предприятиями

совпадают. Выявлены особенности тенденций на рынках конкретных видов продукции. Определены их статистические характеристики. Установлено их влияние на экономическое поведение сельскохозяйственных предприятий.

Ключевые слова: продовольствие, цены, мировой рынок, национальный рынок, индексы цен.

The article reveals price tendencies at the world and national agro-industrial markets. It is determined that indexes of the world prices of FAO correspond to the prices for food products at domestic market, as well as to sale prices for products by agricultural enterprises. The author defines peculiarities of the tendencies at markets of certain kinds of products. The work presents their statistical characteristics and describes their effect on economic behavior of agricultural enterprises.

Key words: food, prices, world market, national market, price indexes.

УДК 338.532.42

Петришин Л.П.

к.е.н., доцент, завідувач кафедри обліку та оподаткування
Львівський національний аграрний
університет

Постановка проблеми. Уряди країн світу приділяють значну увагу прямому та непрямому регулюванню цін на продовольчі товари, оскільки при цьому вирішуються проблеми продовольчої безпеки, доходів сільських товаровиробників, рівня життя населення тощо. Однак в умовах відкритої економіки можливості урядів у цій сфері є обмеженими. Ціни світового і національних ринків виявляються тісно взаємозв'язаними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню ціноутворення на продукцію сільського господарства присвятили свої праці багато вітчизняних науковців. Серед них слід виділити праці М. Артуса [1], В. Гудака [2], В. Олефіра [3], В. Онегіної [4], В. Охріменка [1]. У них знайшли комплексне відображення різноманітні аспекти проблеми. Однак малодослідженою залишається проблема взаємозв'язку між цінами світового ринку продовольства та вітчизняного агропродовольчого ринку.

Постановка завдання. Основною метою цієї статті є виявлення ступеня взаємозв'язку між світовими цінами на продовольство на його основні види, цінами вітчизняного продовольчого ринку та цінами на продукцію сільського господарства, вироблену та реалізовану сільськогосподарськими підприємствами, як складовими цінового середовища їх розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Індекси цін ФАО розраховуються на основі середніх цін у доларах. У зв'язку з цим виникає потреба в перерахунку середніх цін реалізації продукції сільського господарства сільськогосподарськими підприємствами України з гривень у долари США.

На всі основні групи продукції сільського господарства упродовж 2000–2015 рр. долари ціни реалізації продукції сільськогосподарськими підприємствами зростали. При цьому темпи їх зростання були порівняними з темпами зростання світових цін ФАО. Найнижчими виявилися темпи зростання цін реалізації в доларах США по групі зернових та зернобобових культур. За досліджуваний період вони зросли з 81,58 до 133,34 дол./т, тобто на 63,4%. Приблизно такими ж були темпи зростання цін на цукрові буряки. Значно вищими були темпи зростання цін на продукцію тваринництва. Найвищими протягом 2000–2015 рр. виявилися темпи зростання цін у доларах США на олійні культури (у 3,57 рази) та на плоди і ягоди (у 3,72 рази). Така динаміка цін лежить в основі змін в економічній поведінці сільськогосподарських підприємств.

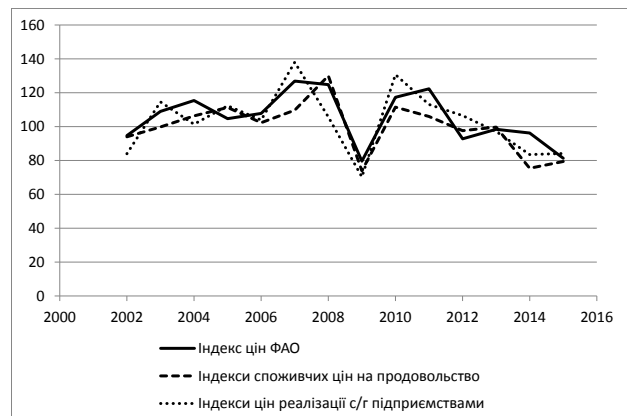
Відносно довготривале і стабільне випереджаюче зростання цін на олійні культури, до числа яких відносяться насамперед соняшник, ріпак та соя, призвело до значного розширення площ цих культур. Аналогічний висновок стосується і прискороного розвитку садівництва й ягідництва в сільськогосподарських підприємствах країни.

Проведений аналіз дав змогу зробити висновок про значне співпадіння темпів змін у цінах на основні групи агропродовольчих товарів на світовому та національному ринках. Однак для отримання надійніших оцінок необхідно провести детальніше порівняння відповідних рядів динаміки. За основу взято два ряди динаміки індексів цін ФАО на продовольство – ланцюговий і базисний. При цьому вітчизняні динамічні ряди приведено до порівняного вигляду.

Встановлено, що інтегрований базисний індекс доларових цін на продовольчі товари на внутрішньому ринку становив 82,4%. Піку він досяг у 2008 р., коли він становив 161,9%. У подальшому він зростав лише в 2010–2011 рр., не досягнувши рівня 2008 р. Після 2008 р. ціни на продовольчі товари в Україні в доларовому еквіваленті знизилися практично вдвічі. У таких умовах значно знижується роль імпорту продовольчих товарів у структурі їх споживання, адже ввезення більшості їх видів з-за кордону стає економічно не вигідним.

Цінова ситуація складається таким чином, що вигідним стає експорт більшості видів продовольчих товарів із країни. Зростання доларових цін спостерігається майже на всі види продукції сільськогосподарських підприємств. Лише на овочі доларові ціни реалізації в 2015 р. були нижчими від середнього рівня в 2002–2004 рр. Водночас ціни на зернові та зернобобові зросли на 64,1%, на олійні культури – на 91,7%, плоди та ягоди – на 156,4%, худобу та птицю (у живій вазі) – на 31,7%, молоко та молочні продукти – на 53,6%, яйця – на 62,9%. Таким чином, цінові тенденції у сфері реалізації продукції сільськогосподарськими підприємствами протилежні до тенденцій на вітчизняному продовольчому ринку. Це свідчить про покращання економічного становища сільськогосподарських підприємств у взаємовідносинах із переробними підприємствами АПК, з одного боку, і про нарощування їх експортного потенціалу, з іншого боку.

Встановлено, що інтегрований індекс доларових цін реалізації продукції сільського господарства сільськогосподарськими підприємствами впродовж 2000–2015 рр. становив 239,2%, у тому числі продукції рослинництва – 249,7%, а продукції тваринництва – 258,9%. При цьому ступінь зростання цін на сільськогосподарську продукцію у сприятливі роки був вищим порівняно зі ступенем зростання цін на продовольчі товари, а ступінь зниження в несприятливі роки – нижчим. На рис. 1 зображено величини індексів цін (показник поточного року у відношенні до показника попереднього року).

Рис. 1. Ланцюгові (показник поточного року до показника минулого року) індекси світових цін ФАО, споживчих цін продовольчого ринку України та реалізаційних цін продукції сільського господарства сільськогосподарськими підприємствами

На основі порівняння трьох рядів динаміки можна зробити висновок про високий рівень їхньої нестабільності впродовж усього періоду дослідження. Однак при цьому всі три індекси чітко демонструють однозначну взаємозалежність.

Якщо ключовий серед них – індекс цін ФАО певного року зростає чи знижується порівняно з попереднім роком, то разом із ним зростає чи знижується й інші два індекси. Якщо це не відбувалося того ж року, то відбувалося з лагом в один рік.

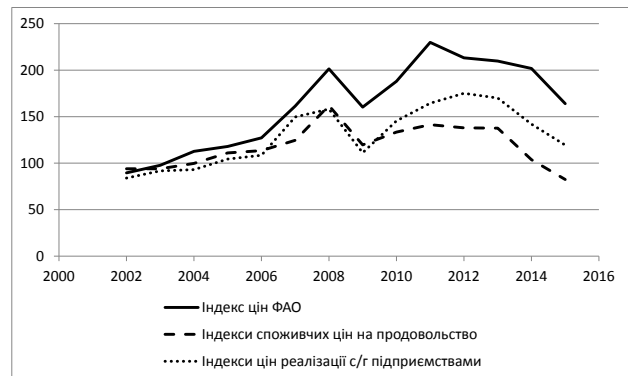
Однак особливо значний розмах диференціації показників до 2012 р. спостерігався щодо динаміки реалізаційних цін на продукцію сільськогосподарських підприємств. Якщо вони певного року зростає, то в значно більшій мірі, ніж ціни ФАО чи ціни вітчизняного продовольчого ринку. Якщо ж вони знижувалися, то теж значно вищими темпами. Однак починаючи з 2013 р. ступінь їхнього коливання став середнім між ступенем коливання цін ФАО та цін національного продовольчого ринку.

Порівняння ж динаміки тих самих трьох індексів цін за базисного методу їх розрахунку показало дещо інші співвідношення. Протягом 2002–2006 рр. реалізаційні ціни на продукцію сільськогосподарських підприємств зростає значно нижчими темпами порівняно з темпами зростання світових цін ФАО на продовольство та цін на продовольчі товари на національному агропродовольчому ринку (рис. 2).

Упродовж 2008–2010 рр. вони то перевищували їх, то були нижчими. Починаючи з 2009–2010 рр. відстежується чітко означена тенденція: темпи зростання реалізаційних цін на продукцію сільського господарства, вироблену сільськогосподарськими підприємствами, приблизно є середньою арифметичною з темпів зростання світових цін ФАО та цін на продовольчі товари на національному агропродовольчому ринку.

Ця тенденція є стійкою впродовж останніх п'яти років. Реагуючи на такі зміни, сільськогосподарські підприємства нарощують експортний потенціал, оскільки очікують, що означена тенденція спостерігатиметься й надалі і вигоди від експорту продукції сільського господарства переважатимуть можливості отримання прибутків у результаті її реалізації на внутрішньому ринку. Така економічна поведінка сільськогосподарських підприємств є цілком логічною, незважаючи на закиди багатьох

вітчизняних учених про надмірну експортну спрямованість виробництва насамперед у великих сільськогосподарських підприємствах.

Рис. 2. Базисні (показник поточного року до середнього показника в 2002–2004 рр.) індекси світових цін ФАО, споживчих цін продовольчого ринку України та реалізаційних цін продукції сільського господарства сільськогосподарськими підприємствами

Для невеликих за розмірами сільськогосподарських підприємств нарощування експортного потенціалу є надскладним завданням, оскільки їм важко витримати всі необхідні вимоги до якості експортованої продукції та її контролю. У зв'язку з цим формується ситуація, за якої постачання продукції сільського господарства на внутрішній ринок стає справою дрібних сільськогосподарських підприємств, а її експорт – справою великих підприємств.

Із метою поглиблення аналізу цінового середовища розвитку сільськогосподарських підприємств використаємо статистичні показники варіації та кореляції. Коефіцієнт варіації як відношення середнього квадратичного відхилення до величини середньої арифметичної, виражене у відсотках, показує рівень однорідності певної сукупності статистичних показників. У табл. 1 наведено величини коефіцієнтів варіації ланцюгових індексів цін для всієї сукупності агропродовольчої продукції та для окремих її видів, виділених ФАО, впродовж 2002–2015 рр.

Таблиця 1

Коефіцієнти варіації ланцюгових індексів цін ФАО, споживчих цін на внутрішньому продовольчому ринку та цін реалізації продукції сільськогосподарськими підприємствами за 2002–2015 рр.

Види продукції	Індекси цін ФАО	Індекси споживчих цін внутрішнього продовольчого ринку	Індекси цін реалізації продукції с/г підприємствами
Агропродовольчі товари	14,0	14,9	17,4
Хліб і хлібопродукти, зернові та зернобобові	18,6	15,2	28,0
Рослинні олії, олійні культури	21,7	18,8	24,8
Цукор, цукрові буряки	24,0	21,3	16,8
М'ясо та м'ясопродукти, худоба і птиця	10,7	18,9	23,8
Молоко і молочні продукти	25,7	17,9	27,9

Коефіцієнти кореляції між ланцюговими індексами цін ФАО, споживчих цін на внутрішньому продовольчому ринку та цін реалізації продукції сільськогосподарськими підприємствами за 2002–2015 рр.

Види продукції	Індекси цін ФАО: індекси споживчих цін внутрішнього продовольчого ринку	Індекси цін ФАО: індекси цін реалізації продукції с/г підприємствами	Індекси споживчих цін внутрішнього продовольчого ринку: індекси цін реалізації продукції с/г підприємствами
Агропродовольчі товари	0,843	0,810	0,728
Хліб і хлібопродукти, зернові та зернобобові	0,801	0,468	0,620
Рослинні олії, олійні культури	0,624	0,708	0,275
Цукор, цукрові буряки	0,497	0,817	0,640
М'ясо та м'ясопродукти, худоба і птиця	0,808	0,790	0,939
Молоко і молочні продукти	0,644	0,894	0,851

Наведені в табл. 2 коефіцієнти варіації характеризують ступінь однорідності цін на визначені види агропродовольчої продукції в часі, тобто ступінь їх стабільності протягом досліджуваного періоду. Проведений аналіз показав досить високий рівень нестабільності продовольчих цін ФАО, коефіцієнт кореляції індексів яких по всій їх сукупності становив 14,0%. Величина цього коефіцієнта була б значно вищою, якби не відносна стабільність у часі цін на м'ясо і м'ясопродукти, які займають помітну питому вагу у складі світового агропродовольчого ринку. По всіх інших видах продукції коефіцієнт варіації був або дещо нижчим або вищим від 20%. Серед наведених видів товарів найменш стабільними в часі протягом 2002–2015 рр. були ціни на молоко та молокопродукти. Не набагато нижчим був ступінь варіабельності індексів світових цін на цукор.

У процесі кореляційного аналізу рядів індексів продовольчих цін ФАО, споживчих цін на вітчизняному продовольчому ринку та цін реалізації продукції сільськогосподарськими підприємствами отримують дані про ступінь взаємозв'язку між цими рядами. Відповідні величини коефіцієнтів кореляції наведено в табл. 2.

Коефіцієнт кореляції між індексами цін ФАО та індексами споживчих цін вітчизняного продовольчого ринку протягом 2002–2015 рр. становив 0,843. Таким чином, ступінь залежності цінової ситуації в АПК країни загалом найтіснішим чином пов'язана з її динамікою на світовому агропродовольчому ринку.

Слід зазначити, що на ринках конкретних видів агропродовольчих товарів означений ступінь взаємозалежності протягом 2002–2015 рр. суттєво різнився. Зокрема, часова динаміка споживчих цін на світовому й національному ринках хліба і хлібопродуктів була тісно пов'язаною (коефіцієнт кореляції склав 0,801).

Ще строкатішими впродовж 2002–2015 рр. були співвідношення між ціновими тенденціями на ринках рослинних олій та олійних культур. Коефіцієнт

кореляції між індексами цін на рослинні олії на світовому і національному ринках становив 0,624. Водночас цей показник у динаміці цін на світовому ринку і цін на продукцію сільськогосподарських підприємств був значно вищим і становив 0,708. А ступінь взаємозалежності між динамікою цін на рослинні олії на внутрішньому ринку та динамікою цін на олійні культури в сільськогосподарських підприємствах був настільки низьким, що ним можна нехтувати. Динаміка реалізаційних цін на соняшник, ріпак і сою, реалізовані сільськогосподарськими підприємствами, визначалися аж ніяк не динамікою цін на продукти їх переробки на національному ринку, а динамікою цін на світовому ринку. Схожа ситуація впродовж досліджуваного періоду спостерігалася й на ринках цукру.

Найвищі показники взаємозалежності між ціновими тенденціями на світовому й національному ринках спостерігаються на ринках м'яса і м'ясопродуктів. На відміну від інших видів продукції динаміка реалізаційних цін на худобу і птицю, реалізованих сільськогосподарськими підприємствами, визначається насамперед динамікою цін на м'ясо і м'ясопродукти на вітчизняному споживчому ринку, який, своєю чергою, демонструє високі показники залежності від динаміки цін на світовому ринку. Приблизно така ж ситуація щодо цінових співвідношень упродовж 2002–20015 рр. спостерігалася на ринках молока і молокопродуктів. Однак цей національний ринок протягом досліджуваного періоду був значно автономнішим відносно світового ринку.

Висновки з проведеного дослідження. Статистична обробка даних про динаміку цін на продовольчі товари загалом та їх окремі види з використанням дисперсійного та кореляційного аналізу дає змогу зробити висновок про те, цінове середовище розвитку сільськогосподарських підприємств більшою мірою визначається ціновими тенденціями на світовому ринку, ніж на ринку національному. Така ситуація свідчить про слабкість вітчиз-

няного уряду в можливостях активізації впливу на цінову ситуацію. Однак це зовсім не означає, що її треба зберігати і в майбутньому. Очевидно, що уряд, який дбає про рівень доходів вітчизняних товаровиробників у сільськогосподарській сфері, а також про рівень життя населення, зобов'язаний впливати на цінові тенденції, оскільки це є одним із його основних завдань.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Артус М.М. Державна політика та фінансовий механізм ціноутворення на сільськогосподарську продукцію : автореф. дис. ... д.е.н. / М.М. Артус. – Київ, 2011.

2. Гудак В.В. Механізм ціноутворення в аграрному секторі як чинник забезпечення дохідності сільськогосподарських підприємств / В.В. Гудак // Інноваційна економіка. – 2011. – № 7. – С. 221–225.

3. Олефір В.К. Вплив зовнішніх факторів на кон'юнктуру внутрішнього ринку агропродовольчих товарів / В.К. Олефір // Економіка і прогнозування. – 2012. – № 1. – С. 143–150.

4. Онегіна В.М. Державне регулювання цін і доходів сільськогосподарських товаровиробників : [монографія] / В.М. Онегіна. – К. : ІАЕ, 2007. – 588 с.

5. Охрименко В.І. Принципи цінового регулювання внутрішньогосподарських відносин в сільськогосподарських підприємствах / В.І. Охрименко, О.М. Супрун // Економіка АПК. – 2011. – № 7. – С. 116–122.

ЗАРОДЖЕННЯ, СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ПОНЯТТЯ «ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ПІДПРИЄМСТВА»

ORIGIN, BACKGROUND AND DEVELOPMENT OF CONCEPT «ECONOMIC SAFETY OF ENTERPRISE»

У статті розглянуто основні аспекти зародження, становлення та розвитку поняття економічної безпеки підприємства. Зокрема, досліджено історичні витоки зародження та найважливіші етапи становлення понять «безпека», «національна безпека», «економічна безпека». Висвітлено історичний ракурс формування даної економічної категорії на вітчизняних теренах. Подано основні тлумачення економічної безпеки українськими науковцями та систематизовано їх із позиції різних існуючих підходів.

Ключові слова: безпека, загроза, економічні ризики, економічна безпека, національна безпека, економічна безпека підприємства.

В статье рассмотрены основные аспекты зарождения, становления и развития понятия экономической безопасности предприятия. В частности, исследованы исторические истоки зарождения и важнейшие этапы становления понятий «безопасность», «национальная безопасность», «экономическая безопасность». Освещен исторический ракурс формирования данной экономической категории на отечествен-

ных просторах. Представлены основные толкования экономической безопасности украинским учеными и подана их систематизация с позиции различных существующих подходов.

Ключевые слова: безопасность, угроза, экономические риски, экономическая безопасность, национальная безопасность, экономическая безопасность предприятия.

The article deals with basic aspects of origin, background and development of concept of enterprise economic safety. In particular, historical sources of origin and major stages of background of concepts «safety», «national safety», «economic safety» have been investigated. The historical foreshortening of forming of this economic category in our country during the past years has been reflected. Basic interpretations of economic safety by Ukrainian scientists have been given and have been systematized from position of different existent approaches.

Key words: safety, threat, economic risks, economic safety, national safety, economic safety of enterprise.

УДК 658.005.922.1:33

Сабецька Т.І.

к.е.н., старший викладач кафедри гуманітарних і фундаментальних дисциплін Івано-Франківський навчально-науковий інститут менеджменту Тернопільського національного економічного університету

Постановка проблеми. Становлення і розвиток вітчизняної економіки, інтеграція України у світовий економічний простір, поширення глобалізаційних процесів та викликане цим посилення конкуренції загострюють проблему досягнення ефективності економічної діяльності і збереження фінансової стійкості сучасного підприємства, які формують надійний та міцний фундамент для його економічної безпеки.

Зовнішнє оточення господарюючих суб'єктів щоразу стає все більш динамічним та невизначеним, що, своєю чергою, призводить до появи зна-

чної кількості ризиків і загроз, серед яких – небросовісна конкуренція, неплатоспроможність бізнес-партнерів, комерційний шпіонаж, втрата комерційної таємниці, незаконні поглинання і злиття, рейдерство. Означені негативні тенденції зумовлюють потребу в ефективному управлінні економічною безпекою підприємства, формуванні стратегії економічної безпеки, а також удосконаленні методів та механізмів її реалізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незважаючи на те що категорія «економічна безпека» з'явилася в понятійному апараті економіч-